

PSIHOLOGIE

ATRIBUIREA VINOVĂȚIEI ȘI SPECIFICUL IERTĂRII ÎN FENOMENUL DEPORTĂRILOR DIN RSSM

Zinaida BOLEA

Reconcilierea este un concept care se referă nu doar la acțiuni și finalități concrete, ci, în mod special, la capacitatea de a fi implicat la nivel individual și social într-o procedură de lungă durată care presupune elaborarea traumatismului. Această procedură include anumite trăiri și transformări psihologice – acceptarea traumei, acceptarea victimei, acceptarea agresorului și, în general, acceptarea tendinței umane spre auto- și heterodistrugere – Fischer și Riedesser susțin că pentru depășirea situației traumatice sociale, este necesar să fie realizate anumite condiții: recunoașterea vinovăției, reparațiile, cererile de expropriere și pedeapsă [2, p.114]. În acest sens, în procedura reconcilierii, responsabilizarea și atribuirea vinovăției, dar și iertarea sunt realități psihice importante care urmează o anumită logică a procesului de doliu și de elaborare a traumei [1].

În demersul nostru, am avut intenția de a studia aceste variabile definitorii pentru procedura reconcilierii în fenomenul deportărilor din RSS Moldovenească.

Atribuirea vinovăției. În urma analizei de conținut a mărturiilor deportaților, sunt identificate următoarele personaje desemnate drept responsabile pentru deportări: 1) Sistemul sovietic represiv; 2) Stalin; 3) consătenii.

Identificăm o categorie de deportați care atribuie vinovăția pentru deportări regimului represiv stalinist și mai puțin unor indivizi sau categorii sociale concrete: „Regimul comunist este vinovat de toate cele întâmplate...” (cazul Elena Bliuc) [5, p.167].

În alte discursuri, Stalin împreună cu sistemul sovietic, sunt anunțați responsabili de deportări, în calitatea lor de organizatori și ideologi ai acestora: „Pentru familia noastră deportarea a fost o pedeapsă din partea lui Stalin, din partea conducerii URSS, pedeapsă pe care noi nu am meritat-o” (cazul Pavel Curoș) [3, p.55].

Stalin în calitate de personaj desemnat ca fiind vinovat de deportări, este pedepsit de către deportați prin diverse gesturi trăite individual, mai puțin la nivel de grup sau comunitate – de ex. reacția de bucurie la moartea lui: „Când a murit Stalin...am simțit în suflet o bucurie, nu am simțit durere” (cazul Eugen Banaga) sau prin blesteme la adresa acestuia [3, p.9].

Consătenii ca personaj asociat cu responsabilitatea și vinovăția pentru deportări, deseori sunt ținta furiei și a urii și aceasta reprezintă o caracteristică importantă a deportărilor: „Noi tot timpul zicem că Stalin a fost vinovat de toate acestea, dar el era un schizofrenic. Nu-i așa? Cel mai strașnic a fost că ne-au dat ăștia din sat, rudele... apropiații noștri”(cazul Olga Banaga) [3, p.273]. Constatăm că acești protagoniști ai deportărilor au fost cei mai accesibili ca personaje spre care să fie îndreptate furia, spre diferență de protagoniști adevărați, în același timp, inaccesibili pentru procedura elaborării traumei – Stalin și sistemul comunist represiv.

În acest sens, este important de menționat și tendința spre generalizare, ca o formă de distorsiune cognitivă, prin care trăsături negative sunt atribuite întregii națiuni. „Kazahul niciodată în viață nu te-a vinde”; Așa oameni retrași, așa oameni cu mare omenie! Uitați-vă, cum s-au purtat moldovenii cu noi!” (cazul Vasile Fetescu) [4, p.13].

Resentiment și iertare. În contextul analizei de conținut al materialului am fost interesați să vedem ce predomină în discursul deportaților – iertarea sau păstrarea atitudinii resentimentare.

Constatăm că iertarea ca atitudine și element central al procesului de elaborare a traumei are un conținut specific în mărturiile deportaților. Ca urmare a analizei textelor, identificăm două tipuri de iertare: iertarea adevărată și iertarea resentimentară. Când spunem iertare resentimentară, diferențiem deportații care transmit mesaje despre iertare din partea lor ca instanță umană, dar această iertare pare să nu fie atât de definitivă, așa cum cei mai mulți dintre ei fac apel la altă instanță – Soarta, Divinitatea, care îi va pedepsi pe cei care au săvârșit represalii: „Eu i-am iertat, dar Dumnezeu oricum o să-i pedepsească” – este tipul de mesaj care reprezintă această atitudine. Identificăm și discursuri în care iertarea pare să reprezinte o achiziție

fermă în procesul de elaborare a traumatismului: „Nu le port pica la cei care ne-au făcut rău. I-am șters din memorie. Și ei au murit de-amu toți..” (cazul Valeria Grișcenco) [3].

Concluzii. Ca parte firească a travaliului doliului și a procesului de elaborare, reflecțiile asupra responsabilizării, justiției, iertării, răzbunării, pedepsirii sunt prezente în discursul persoanelor deportate.

Constatăm că în mărturiile persoanelor deportate, responsabili pentru deportări sunt clar delimitați – Stalin, sistemul represiv sovietic, unii consăteni. Consătenii au un statut specific în reprezentarea psihică a persoanelor deportate privind problematica responsabilității și vinovăției. Ipoteza noastră este că întrucât sistemul represiv și conducătorii acestuia nu au fost supuși unui proces plenar de judecată, protagonistul în raport cu care se trăiește cel mai intens atitudinea de responsabilizare și învinuire este consăteanul.

Considerăm că iertarea resentimentară, atestată în discursurile persoanelor deportate, este un rezultat al unor lacune în procedura de elaborare psihologică și social-politică a traumatismului. Această realitate este caracteristică contextelor în care nu au fost îndeplinite condițiile anunțate pentru depășirea traumei sociale. În același timp, Statul și Legea statului nu au fost investite suficient în psihicul deportaților ca instanțe care ar gestiona procesul de justiție. Respectiv, constatăm un recurs la gândirea magică, prin invocarea autorității divine, prin care Dumnezeu apare uneori în discursul deportaților ca instanță și autoritate care va face dreptate în acest proces.

Referințe:

1. HUYSE, L. The process of Reconciliation. In: *Reconciliation after Violent Conflict: a Handbook*. (BLOOMFIELD D., BARNES T., HUYSE L. ed.), Stockholm: IDEA, 2003, pp. 19-40.
2. FISCHER, G., RIEDESSER, P. *Tratat de psihotraumatologie*. București: Trei, 2001.
3. COJOCARU, L.D. (ed.). *Arhivele memoriei*. Vol. I, tom I. Chișinău: Balacron, 2016.
4. PETRENCU, A., COJOCARU, L.D., PĂDUREAC, L. *Românii în Gulag. Memorii, mărturii, documente*. Vol. I. Chișinău: Balacron, 2014.
5. PETRENCU, A., COJOCARU, L.D., PĂDUREAC, L. *Românii în Gulag. Memorii, mărturii, documente*. Vol. II. Chișinău: Balacron, 2015.